

Nehezítik-e az egyházak az istenhitet?

A Máté evangélium megemlíti egy férfit (19, 16-22), aki képtelen volt követni Jézust. Mindannyian ismerjük a szentírási szakaszt, mely „a gazdag ifjú” címszó alatt maradt ránk. A fiatalember megtartja a parancsokat: ne ölj, ne törj házasságot, ne lopj, hamisan ne tanúskodj, sőt még azt is, hogy szeresd felebarátodat, mint önmagadat - tehát vallásos ember. De amit Jézus még ezen kívül kíván tőle, vagyis, hogy vagyonát is ossza szét, az képtelenné teszi őt Jézus követésére. Az ifjú „szomorúan távozott, mert nagy vagyona volt”. Továbbra is vallásos ember marad atyjának hitében, de Jézustól távol.

I.

Elgondolkodtató ennek a bizonyos gazdag ifjúnak a története, különösen olyan környezetben, ahol nagyon könnyen dobálóznak azzal a jelszóval, hogy „Jézus: igen, - egyház: nem!” Vajon Jézust csak azért értik meg könnyebben, mert hívását a hitre és követésére sokan nem teljes radikalizmusában értelmezik? Jézus felszólítása azonban, amit a gazdag ifjúnak mondott, ránk is vonatkozik: „Ha tökéletes akarsz lenni, menj, add el amid van és árát oszd szét a szegények közt, így kincsed lesz a mennyben. Aztán jöjj, kövess engem!” (Mt 19,21). Jézus hívása felfedi, milyenek valójában az emberek. Az evangélium vesztélyes üzenet. Romano Guardini mondta egyszer: Az evangélium a jókat még jobbra, a rosszakat még rosszabbá teszi. Nem vezet azonnal megnyugvásra, hanem egzisztenciális nyugtalanságot okoz, melyet egyedül a radikális Isten melletti döntés készsége szüntet meg. A gazdag ifjú számára vagyonának odaadása volt a radikális döntés jele, másoknál ez lehet egészen más. De annak készsége nélkül, hogy a legvégsőig ráhagyatkozzunk Istenre, és életünk egyetlen kis csücskét se akarjuk saját magunk számára fenntartani, nem tudunk Jézus közelében maradni. Hallható Jézusnak ez a hívása egyházainkban?

Nálunk Keleten, amennyire ezt meg lehet ítélni, nem számíthatunk nagy megtérési hullámra, ill. az elkötelezett egyházi tevékenység széleskörű megújulására. Inkább azt tartom valószínűnek, hogy egyféle diffúz, keresztény felhangú vallásosság terjed el éppúgy, mint a régi szövetségi tartományokban, mely azonban a konkrét egyházaktól kisebb-nagyobb távolságban marad. A keresztény hit terjedésének határait Németország keleti felében megszabja az a tény, hogy sok embernél hiányzik már a laza, kereszténységhez való kötődés, hiszen többségük meg sincs keresztelve és a keresztény hit valóságos tartalmát illetően semmiféle előképzettséggel nem rendelkeznek, tehát kevesebb előítélettel viszonyulnak hozzá. A misszió helyzete ezért keleten feltehetően reménytelőbb, mint a régi szövetségi tartományokban.

Lipcse és Kelet-Berlin templomai most, a békeimádságok és gyűlések korszaka után természetesen ismét kiürültek. Az előrelátóbbak nem is számítottak másra. Mégis fájdalommal tölt el bennünket, hogy sokak számára, nálunk Keleten is, az egyházhoz kötődő vallásossághoz vezető küszöb túl magasnak bizonyul ahhoz, hogy át tudják lépni.

Azt a kérdést azonban nehéz megválaszolni, hogy szabad-e az ott élő tízmillió keresztesetlen embert egyszerűen ateistának nevezni. Nem tapasztalható-e sokuknál olyan „vallásosság”, melyet a nyugati világban manapság „civil religion”-ként emlegetnek? Ezzel arra szeretnék rámutatni, hogy fölöttébb nehéz pontosan meghatározni, mit is jelent az egyháztól eltávolodott kereszténység ill. hit.

Ha meg akarjuk határozni ezt a „távolságot” egy adott személy és az egyház között, föl kell tenni a kérdést, mi az egyház valójában? Számolnunk kell azzal, hogy az egyház keretein belül is léteznek az egyháztól való eltávolodásnak bizonyos formái, melyek azonban még nem vezetnek ki az egyházból. A téma felvetésénél tehát számításba kell venni az ember személyiségének sokrétegűségét is.

Nem lehet a kérdéskört egyszerű fekete-fehér modellként kezelni, még kevésbé, ha belegondolunk, hogy a keresztény etika tartalmának jórésze a mai társadalom közkincsévé vált.

Sokféle bizonytalansági tényező teszi lehetetlenné az egyháztól eltávolodott embercsoport pontos körülhatárolását. A Német Katolikusok Központi Bizottsága négy alapirányultságról beszél abban a tanulmányában, melyben az egyháztól különböző mértékben eltávolodott emberek csoportosítását kísérli meg. (*Religiös ohne Kirche? Eine Herausforderung für Glaube und Kirche*. Összeáll.: Forster, K. Mainz 1977.) A tanulmányban csak katolikusok szerepelnek, de megállapításai bizonyos módosítással minden vallásra általános érvényűek lehetnek. Az említett tanulmány szerint tehát vannak olyan katolikusok,

1. akik az egyházzal, annak hitbeli és cselekedetbeli előírásaival teljes egészében azonosítják magukat;

2. akik bizonyos mértékben szemben állnak az egyház intézményével, ennek ellenére magukat az egyház hívő tagjának tartják és rendszeresen részt vesznek az istentiszteleteken. Kritikáik hangsúlyozott szándéka az egyház reformjainak elősegítése.

3. akik eljárnak ugyan a vasárnapi szentmisékre, de az egyház intézményével szemben érzett fenntartásaik miatt lélekben már teljesen eltávolodtak az egyháztól. Ezzel egyidejűleg arra törekednek, hogy egyéni módon keresztény életet éljenek.

4. akik csak ritkán vagy alig-alig vesznek részt vasárnapi szentmiséken, de életüket mégsem önkényesen alakítják, nem alkalmazkodnak kritikátlanul a kor divathullámaihoz. Az egyházhoz való tartozásukat a keresztény hagyomány egyes elemeinek tisztelete miatt is fenntartják, a teljeskörű keresztény irányultságtól azonban eltávolodtak.

Szívesen sorolnék ide még egy ötödik csoportot, melynek tagjai mintegy az egyház előcsarnokában megállnak, s akiket leginkább így lehetne jellemezni:

5. A keresztény egyházhoz való kifejezett kötődés nélkül, tehát keresztséggel, de a keresztény értékrendből táplálkozó nagyfokú, önzetlen elhivatottsággal rendelkeznek akár társadalmi, akár politikai téren.

Bárhogyan vélekedjünk az ilyesfajta csoportosításról, a mindennapi megfigyelések egyértelművé teszik aényt, hogy egyre növekvő tömegek távolodnak el különböző mértékben az egyházaiktól. E lassú elidegenedés okait a legkülön-

félébb indokokkal magyarázzák. Előtérbe kerül azonban mindenekelőtt az egyházak, mint társadalmi intézménynek a kritikája. (Vö: *Kirche als Institution*. In: *Handbuch der Fundamentaltheologie* 1-3. Freiburg-Basel Wien 1986. 176-197. o.)

Egyeseknek az egyház túl hatalmas, és mint társadalmi erő túl tekintélyes. Másoknak túl szűk, tanításában és erkölcsi előírásaiban túl dogmatikus. Manapság ezért ér bennünket a legtöbb kritika. Ismét mások kategorikusan elutasítják, hogy idegen, külső tekintély határozza meg életvitelüket.

Eljutottunk tehát ahhoz a kérdéshez, mit is jelent az egyház és a lelkipásztori munka számára az egyes emberek kisebb-nagyobb mértékű eltávolodása az egyháztól? Jézus Krisztus evangéliuma és az egyház nagyon sok ember tudatában, még a megkeresztelt, de egyháziilag nem gyakorló ember tudatában is gyakran távol esik egymástól. Az evangéliumot (vagy amit annak tartanak) elszakítják a konkrét egyháztól. Nem feltételezik az egyházzal, hogy az „igazat” mondja, az „igaz” cselekedetekre biztat, s azokat az ember saját kétségeivel szemben is meggyőzően védelmezi. Marad a vágy a boldog élet, a teljesség és védettség után, de nem tudják, hova kössék ezeket a vágyaikat. A mai embert sokkal jobban jellemzi a félelem és a mélyen gyökerező elbizonytalanodás, mint a kérkedő magabiztosság vagy önmaga fölülértékelése. Nemcsak a mai irodalomnak, de a mai kultúra számos jelenségének is ez lehetne a jelmondata: „Az ember, aki képtelen saját magát kibírni!” Az egyház az evangélium hirdetésével, az emberek közötti jelenlétével, éppen ezekre az alapvető félelmekre nem válaszol kielégítő módon, legalábbis nem úgy, hogy abban Jézus Krisztus evangéliuma mint ígéret és remény villanhatna föl. Az emberek erre, jellemző módon, nem az ateizmus felé fordulnak. A harcos ateizmus egyébként is utolsó időszakát éli. Sokkal inkább egyfajta diffúz vallásosság látszik vonzónak, melyben a távol-keleti vallások, de a magukat kereszténynek álcázó pszichokultúrák is szerephez jutnak.

Sötétebb lesz-e mindaz, aminek valójában az egyházak által kellene megvilágosodnia, mondanivalóink és cselekedeteink által, tehát: Isten valósága, szépsége és szentsége, állhatatos hűsége, és számunkra Jézus Krisztus által ismertté vált végtelen szeretete? Könnyedén kimutatható, hogy ez a fajta egyházkritika az egyház történeti múltjához úgymond hozzátartozik: kezdve Pál apostol kritikájával a korintusi közösségről, Szent Ferencen át Dosztojevskij elbeszéléséig a főinkvizitorról és Sören Kirkegaard kritikáig korának elpolgáriasodott dán államegyházáról De ami valójában az egyháznak a történelemben megismétlődően diagnosztizálható lemaradását saját igényei mögött a mai időkben olyan végzetessé teszi, az az a tény, hogy az egyház és evangéliumi küldetése már nem olyan társadalmi környezettel találkozik, melyben a keresztény gondolat tartalom a konkrét, társadalmilag létező egyház hiányosságai ellenére is hihető marad.

Az egyház erre a helyzetre (és ezt most saját, katolikus egyházamra mondom) nem reagálhat többé a hagyományos módon, tehát hogy megnyilatkozásaiban egyre erősebben elegyháziasodik. Valószínűleg a mai korban eljutottunk ezeknek az „elegyháziasítási tendenciáknak” a határához, mely különösen a katolikus lelkipásztori tevékenységre volt jellemző a 19. század óta. Ma olyan változások felé közeledünk, mely átértékeli mindazt, ami a múltban a kívülállók számára a „katolikus egyház”-at jelentette. Az egyházon belüli lelki mozgalmak fölvirágzása csak egyetlen jele ennek a folyamatnak, a hagyományos egyháziasság lassú eróziójának, melyben benne rejlik az egyházi vallásos élet csiszoltabb gazdagságának reménye - s a lehetőség is, hogy egyre nagyobb számban válik

az emberek számára az egyházi vallásgyakorlás hozzáférhetővé. Mindez természetesen fájdalmas folyamat, mely némi elbizonytalanodást is okoz, másrészt pedig erőteljes ellenreakciót vált ki, és magával vonja a zárt egyházi élet megszilárdulását.

II.

Egyértelművé vált, hogy az egyháztól való elidegenedés jelensége elsősorban azt a feladatot állítja az egyház elé, hogy kifejezésre juttassa azt a társadalmi arculatát, mely megfelel az evangélium hirdetésének. A teológiai értelemben vett keresztény hit egyházi alapstruktúrája ebben a törekvésben érintetlen marad. Nehéz azonban következetes választ adni azokra az egyház lelkipásztori munkáját érintő kihívásokra, melyek a mai társadalmi helyzetből fakadnak. Természetesen az egyház alapvető megbízatása nem változott a századok során. Ahogy Szent Pál megfogalmazta: „Mert minden értetek történik, hogy minél bővebben áradjon a kegyelem, s így hálát is mind többen adjanak az Isten dicsőségére.” Mit mondanak nekünk azok, akik nem engedik, hogy az egyház ezen az úton vezesse őket? Van üzenetük az egyház számára? Máshogy fogalmazva: Isten maga akar egyházának ezeken az embereken keresztül mondani valamit? A választ kétféleképpen közelíteném meg, először az egyház arculatát összességében, majd megnyilatkozásának módját tekintve.

1. Josef Ratzinger bíboros az egyház eredményes megújulásának egyedüli lehetséges útját azzal a munkamódszerrel rokonította, ahogyan egykor Michelangelo alkotott. A mester szerint az előtte fekvő kőtömb már magában rejtette a műalkotás tökéletes, végső képét. A művésznek, legalábbis Michelangelo így látta, csak az a feladata, hogy eltávolítsa mindazt, ami ezt a képet elfedi. Hasonlóképpen az egyház igazi reformját sem lehet felületesen végrehajtani, véli Ratzinger bíboros. A reform lényege abban áll, hogy folyamatosan fejtsük le mindazt, ami az egyház igazi arcát és az abban továbblévő Urat eltakarja. Ratzinger bíboros így ír: „Az egyház intézményei és az emberi alakulatok nem rosszak, ellenkezőleg, bizonyos mértékig szükségesek és nélkülözhetetlenek. De előregednek, és azzal fenyegetnek, hogy a lényeg látszatában tetszelegnek, s ezáltal elhomályosítják az igazi lényegét. Éppen ezért kell ezeket újból és újból, mint a fölöslegessé vált állványokat eltávolítani.” Véleményem szerint ez a helyes irány, melyet az egyháznak, tekintettel a mai kor szellemére, követnie kell.

Az egyháznak tehát válaszolnia kell arra a kérdésre, kész-e önmagát mindig újból az istenhit szélesebb horizontjába állítani? Ratzinger bíborosnál olvashatjuk: „Az egyház legyen a hit hídjá, nem válhat - különösen szervezetének belső életében - öncélúvá... A tükör, mely csak saját magát mutatja, nem tükör többé. Az ablak, mely a látómezőt elzárja, s nem engedi a tekintetet a távolba siklani, értelmét veszítette.” Valójában ahol az apparátus kerül felülre, ott a lélek elgyengül. Ezt mi Keleten, társadalmunk politikai életében fájdalmasan tapasztalhattuk. Azt kívánom egyházunknak, különös tekintettel a kisebb diaszpóra-egyházakra Keleten, hogy az egyházi apparátus a lehető legkisebb legyen. Ezáltal az egyház méginkább ablakká válhat Isten felé, hisz az ő lelke tudja csak egyedül az emberi szíveket megváltoztatni.

2. Sok ember elidegenülése az egyházi élettől feltehetően azzal is összefügg, hogy az evangélium hirdetését még túl erősen áthatja a tanítói, utasításos gon-

dolkodásmód. Ez sem a mai ember öntudatának nem felel meg, sem a keresztény hagyomány tulajdonképpeni lényegével nem egyeztethető össze. Amire ma inkább szükség van, azok nem a normatívák, hanem a segítségnyújtás. A régi rendszer összeomlása eszmei vákuumot teremtett, mely nagyon sok embert, különösen azokat, akik nem rendelkeznek keresztény gyökerekkel, mélysegesen elbizonytalanított és képtelenné tett a tájékozódásra. De még saját közösségeinkben is felfedezhető ez a félelem az élettől, a képtelenség saját magunk elfogadására, súlyosbítva azzal az érzéssel, hogy az új gazdasági viszonyok követelményeinek nem tudnak megfelelni. Ez az elbizonytalanodás az istenhit számára sokkal alapvetőbb fenyegetést jelent, mint akár a kommunista állampárt ateista propagandája. Aggodalommal tölt el, hogy hívóink közül sokan, akiknek még ott a helyük az egyházban, egyre csalódottabbak lesznek az egyházi tanítás hallatán, melyek inkább kioktatóak, mind inspirálóak. Az embereknek ma nem hitünk egyik vagy másik tanításával kapcsolatos felvilágosításra van szükségük, hanem megkapaszkodásra magában az isteni titokban, mert egyedül csak az képes emberi tartást, hazát, védettséget nyújtani. Az egyház lelkipásztori alpmmodellje ma nem lehet a meggyőzés, csakis a kísérés, éspedig állandó dialógusban az egyénnel, azok konkrét problémáival.

Természetesen világosan ki kell mondanunk Isten akaratát, Krisztus parancsát és meg kell neveznünk azt, ami esetenként az Úr közösségétől elválaszt. Ezeket az igazságokat azonban nem lehet az emberek szemébe vágni, akár egy vizes szivacsot! Igen, Isten szavának el kell vezetnie a válsághoz is, a választás lehetőségéhez, de fontos, hogy e szavak mondanivalója előreívó és emberközel legyen, megsejtesse az élet ígérését.

Ezzel összefüggésben eszembe jut egy idézet *Az egyház a mai világban* című zsinati dokumentumból: „Aki Krisztust, a tökéletes embert követi, maga is emberibb lesz.” Krisztus követése nem rontja meg az embert, mint azt ma sokan állítják. Az igazi apostolság felszabadít, s olyanok lehetünk, amilyenek szívünk legmélyén mindannyian lenni szeretnénk.

Isten útjai, melyeket nekünk szánt, rejtve maradnak előttünk. Nem kellene azt, amit mi megtérésnek nevezünk, a keresztény hit útjait újból komolyan venőnk? Gyakran túlságosan sietve igyekszünk az embereket az egyházi vallásosság felé terelni, melynek belső valóságát ők még nem képesek felfogni.

Számtalan ember eltávolodása az együtt megélt vallásosságtól inkább arra készítet bennünket, hogy magunkba mélyedjünk és bűnbánatot gyakoroljunk, semmint panaszkodjunk, sőt vádaskodjunk. Ha Isten mondani akar nekünk valamit az egyháztól eltávolodott embereken keresztül, akkor az feltehetően ez lehet: Tanuljatok meg egyre jobban teljes szívetekből imádkozni úgy, ahogy a zoltár előimádkozza nektek: „Ne nekünk, Uram, ne nekünk (és itt kiegészíteném azzal, hogy a te egyházadnak), hanem nevednek szerezz dicsőséget, kegyelmed és hűséged szerint.” (Zsolt. 115,1). A másik pedig: azoknak, akik úgy gondolják, hogy képtelenek az egyházban élni, szintén a zoltár szavaival szólhatunk: „Áldjon meg benneteket az Úr, aki az eget és a földet teremtette!” (Zsolt. 115,15)

Aki így imádkozik, önmaga is kitért és nyitott lesz Isten művének befogadására. Hiszen a hit a zoltárvers szerint is „tágas helyre” vezet (Zsolt. 31,9). Nem fedi el a tekintetet, csakis megtanít az egyház emberi valóságán túl Isten művét ott is felismerni és szolgálni, ahol ez a látható egyház kereteit már meghaladja.

B.Réthy Sarolta fordítása